

نگهداری از سالمندان در قدیمی‌ترین عبادتگاه آرامنه

■ موضوع: کلیسای سورپ گئورگ
■ ویژگی: قدیمی‌ترین کلیسای تهران

کلیسای قدیمی و پرخاطره‌ای که در انتهای بازارچه قوام الدوله و در بن بست کلیسا واقع شده یکی از مکان‌های تاریخی تهران به حساب می‌آید که تاریخ ساخت آن به عصر صفوی برمی‌گردد.

کلیسای سورپ گئورگ یا همان کلیسای گئورگ مقدس ابتدا نمازخانه و جایی برای به‌جا آوردن فرایض دینی آرامنه بود که توسط ۲ نفر از اهالی تفلیس در محله سنگلج ساخته شد و نام آن هم از یک سردار ارمنی که سال ۳۰۳ میلادی در راه ترویج آیین مسیحیت جانش را از دست داد گرفته شده است. محمود منبعی، تهران پژوه، کلیسای گئورگ مقدس را قدیمی‌ترین کلیسای تهران می‌داند و می‌گوید: «این کلیسا بین سال‌های ۱۱۶۸ تا ۱۱۷۳ شمسی تحت عنوان نمازخانه مورد استفاده آرامنه تهران قرار می‌گرفت که سال ۱۲۱۴ شمسی به کلیسا تبدیل شده است. آنطور که در منابع مکتوب آمده، کلیسای گئورگ مقدس ابتدا به شکل محراب روستایی بوده اما در سال ۱۲۶۰ شمسی به‌طور کامل بازسازی می‌شود و بنای تازه آن در دوره قاجار شکل گرفته است.» قدیمی‌ترین کلیسای تهران یکی از معدود مکان‌های تاریخی پایتخت به شمار می‌رود که بنای اصلی و معماری آن بارها تغییر کرده و در دوره‌های تاریخی مختلف جایی برای دورهمی تشکلی‌های مذهبی و اجتماعی آرامنه پایتخت بوده است. منبعی درباره ماجرای نگهداری از سالمندان در این کلیسا می‌گوید: «جامعه آرامنه تهران در سال ۱۲۸۵ شمسی انجمنی به نام «دوستداران کلیسا» را با مشارکت زنان نیکوکار ارمنی تشکیل دادند. با همکاری این انجمن، در محوطه کلیسا اتاق‌هایی برای نگهداری از زنان

سالخورده ساخته شد و از آن موقع تاکنون بخشی از کلیسای گئورگ مقدس به نگهداری از سالمندان بی‌سرپرست اختصاص یافته است.» کلیسای گئورگ مقدس که سال ۱۳۵۷ به ثبت ملی رسیده، معماری منحصر به فردی هم دارد. منبعی در این باره می‌گوید: «نمازخانه کلیسا با طاق بلند، ردیف ستون‌ها و یک دهانه طاق چشمه در وسط و ۲ دهانه در طرفین آن، معماری کلیساهای دوره ساسانی را تداعی می‌کند. تنها تفاوت معماری کلیسای گئورگ مقدس با کلیساهای دوره ساسانی این است که به پیروی از معماری اسلامی با طاق‌های زاویه‌دار تزئین شده است. تعدادی سنگ قبر قدیمی و مجلل هم به دیوارهای بیرون نمازخانه نصب شده و آنطور که محققان روایت کرده‌اند این سنگ قبرها نشان می‌دهد این محل قبل از آنکه به ساخت کلیسا اختصاص داده شود، قبرستان آرامنه بوده است.»

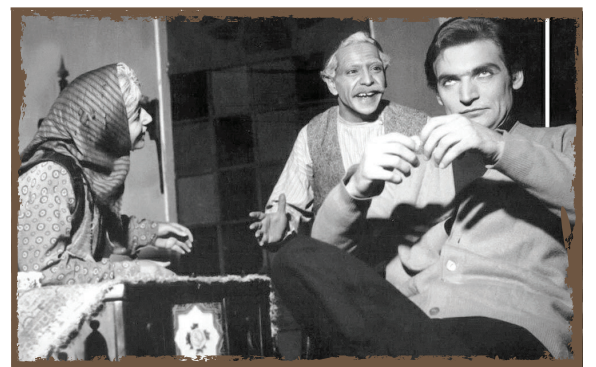
جغرافیای کهن با ۹ محله

■ موضوع: ریزمحله‌های سنگلج
■ ویژگی: محله سنگلج در نقشه‌های تاریخی به چند محله کوچک‌تر تقسیم شده است

پهنه سنگلج به‌عنوان یکی از نخستین محله‌های تهران، همچون محله تاریخی عودلاجان، از محله‌های کوچک‌تر تشکیل شده بود؛ محله‌هایی که هر کدام ده‌ها کوی و برزن داشتند با ساکنانی از قماش اعیان و اشراف با خانه‌ها و عمارت‌های آنچنانی. شمار محله‌های کوچک سنگلج در نخستین نقشه‌هایی که افراد مختلف از آن تهیه کرده‌اند متفاوت است. به عبارت دیگر، سنگلج که خود روزگاری از غرب و جنوب به حصار تاریخی شاه‌طهماسبی محدود می‌شد، در تهران قدیم در حکم کلان‌محله‌ای بود متشکل از کوچه‌های تنگ و ترش و تودرتو که دست در دست هم، محله‌های کوچک‌تری را تشکیل می‌دادند. موسیو کرشیش که در دوران امیرکبیر برای تدریس در دارالفنون از اتریش به تهران آمد در سال ۱۲۷۵ شمسی در گروهی که به سرپرستی اعتضاد السلطنه تشکیل شده بود با همکاری شماری از شاگردانش در دارالفنون، نقشه‌ای از تهران تهیه کرد. در این نقشه، محدوده محله‌های تهران آن روزگار ثبت شده است. علیرضا زمانی، تهران پژوه درباره محله‌هایی که در نقشه کرشیش به‌عنوان محله‌های سنگلج ثبت شده می‌گوید: «در نقشه کرشیش ۸ محله به‌عنوان ریزمحله‌های سنگلج ثبت شده. محله آرامنه از جنوب به گذر در خونگاه می‌رسید و از شرق به باغ حاجی کاظم محدود می‌شد. محله باجمانلو در شمال سنگلج و شمال غرب بازارچه آب‌پخش کن قرار داشت. محله باغ خسروخان یکی از محله‌های جنوبی سنگلج و در محدوده غربی دروازه محمدیه بود. محله ترکمان نیز یکی دیگر از محله‌های جنوبی سنگلج و در شمال محله باغ خسروخان قرار داشت. پنجمین محله در نقشه کرشیش محله چال‌حصار در جنوب غرب ارگ سلطانی و شرق گذر در خونگاه بود. همچنین محله دباغخانه در شمال غرب سنگلج، محله قورخانه کهنه در شمال محله و محله همت‌آباد در جنوب محله چال‌حصار و شمال غرب محله پانچار از دیگر محله‌های سنگلج در نقشه کرشیش بودند.» در نقشه عبدالغفار خان نجم‌الملک از تهران عهد ناصری اما شمار محله‌های سنگلج به عدد ۹ رسد. زمانی می‌گوید: «در نقشه نجم‌الملک، محله‌های باجمانلوها، چال‌حصار، دباغخانه، دروازه‌نو در جنوب شرق محله، قاپوق در جنوب خیابان دروازه‌نو، محله قبی‌ها در جنوب غرب چال‌حصار، قورخانه، محله همت‌آباد در جنوب تکیه همت‌آباد و محله سنگلج به‌عنوان محله اصلی و بازمانده از روستای قدیم ذکر شده‌اند.»

تماشاخانه‌ای برای نمایش‌های ایرانی

■ موضوع: تماشاخانه سنگلج و پرده نمایش سینما
■ ویژگی: این تماشاخانه فقط تئاترهای ایرانی را به نمایش می‌گذارد

تماشاخانه سنگلج، اصیل‌ترین و جذاب‌ترین تماشاخانه تهران، یک ویژگی خاص دارد؛ نمایشنامه‌ها باید صرفاً ایرانی باشند تا بتوانند آنجا اجرا شوند. اصالت محله سنگلج در بناها و مکان‌هایش نیز نمایان است؛ محله‌ای که قدم به قدمش شرح تاریخ است و تصویری از گذر زمان. تماشاخانه سنگلج صحنه خاطرات بزرگ‌ترین نمایشنامه‌نویسان، کارگردانان و بازیگران تئاتر است. به قولی بزرگان تئاتر کشور خاک صحنه این تماشاخانه را خورده‌اند.

نصرت‌الله حدادی، تهران پژوه در این باره می‌گوید: «تاریخ سنگلج با هنر، به خصوص هنرهای نمایشی، پیوند خورده است. قدیمی‌های محله به یاد دارند که روبه‌روی بازارچه قوام السلطنه دیوار بزرگی بود که رویش پارچه سفیدی نصب می‌کردند و فیلم نمایش می‌دادند.»

چشم مردم سنگلج با فیلم و نمایش عجین بود و با ساخت تماشاخانه معروفش پاتوق بزرگان تئاتر و نمایش کشور شد. اصیل‌ترین تماشاخانه تهران سال ۱۳۴۳ ساخته شد. وزارت فرهنگ و ارشاد وقت این تماشاخانه را در محله تاریخی سنگلج ساخت تا محلی دائمی برای اجراهای آثار تولیدی هنرمندان تئاتر ایران باشد؛ تماشاخانه‌ای که قرار شده از همان ابتدا تنها نمایش‌های ایرانی روی صحنه‌اش دیده شود. حمیدرضا نارنجی‌نژاد، عضو هیأت مدیره انجمن سنگلج درباره این تماشاخانه تاریخی می‌گوید: «براساس روزنامه‌هایی که در سال‌های ساخت این تماشاخانه منتشر شده گویا

فردی به نام مهندس بابایان زمین این تماشاخانه را به وزارت فرهنگ و ارشاد وقت اهدا کرده است. این تماشاخانه ۱۸ مهر سال ۱۳۴۴ شمسی، زمانی که نخستین جشنواره نمایش‌های ایرانی برگزار شد، افتتاح می‌شود؛ تماشاخانه‌ای ایرانی برای نمایش‌های ایرانی.» قبل از تماشاخانه سنگلج تماشاخانه‌ای فصلی در چهارراه گلوبندک وجود داشت، اما تماشاخانه سنگلج به‌عنوان تماشاخانه‌ای دائمی شروع به کار کرد. از جذابیت‌های معماری این بنا می‌توان به تابلوی معرق کاشی سردر آن اشاره کرد؛ تابلویی زیبا که به‌دست استاد مجسمه‌سازی طراحی شد و توسط گروه کاشی‌سازی هنرهای زیبا ساخته شد و سال‌هاست که بر سردر این تماشاخانه تاریخی خودنمایی می‌کند.

معروف‌ترین کارگردانان و بازیگران کشور در این تماشاخانه فعالیت کرده‌اند؛ هنرمندانی همچون عباس جوانمرد، جعفر والی، علی نصیریان، عزت‌الله انتظامی، داوود رشیدی، رکن‌الدین خسروی، بهرام بیضایی، محمود استاد محمد.

تماشاخانه سنگلج به لحاظ تجهیزات فنی، نور، صدا و آکوستیک سالن اجرا، کاملاً استاندارد بود و وجود امکانات صحنه‌ای همچون سن گردان، میله‌های بالا برنده پرده، دکور و... آن را خاص کرده بود.

نارنجی‌نژاد در ادامه درباره حال‌وروز این روزهای تماشاخانه می‌گوید: «مهم‌ترین مرکز هنری سنگلج، یعنی تماشاخانه‌اش، همچنان استوار و جذاب فعال است ولی مدتی است گویباری غیراصولی و ساخت‌وساز غیراستاندارد در جوار این بنای تاریخی در دسترس شده است. ما در انجمن سنگلج پیگیر ماجرا هستیم و امیدواریم مسئولان هم همکاری‌های لازم را انجام دهند.»